

США у 1877-1914 рр.

1. Досягнення світової першості. Антимонопольне законодавство

Наприкінці XIX - на початку XX ст. економіка США переживала бурхливе піднесення. Завдяки постійному припливу емігрантів швидкими темпами збільшувалося населення. За період з 1871 р. по 1913 р. воно виросло з 39,8 млн до 96,5 млн осіб; 55% приросту становили емігранти.

На початку XX ст. США вийшли на перше місце у світі за обсягом промислової продукції, технічним оснащенням і продуктивністю праці. Загальна вартість промислової продукції США вдвічі перевищувала вартість німецької та майже у 2,5 раза - англійської.

Провідну роль в американській промисловості відігравали добре оснащені великі підприємства. Становлячи 2,2% від загальної кількості підприємств, вони виробляли половину промислової продукції. Великі підприємства нерідко об'єднувались у трести, які монополізували виробництво основних товарів. На початку XX ст. найбільшим впливом користувалися нафтовий трест Рокфеллера (виробляв 90% нафтопродуктів) і металургійний трест Моргана (виплавляв 66% сталі). На 1900 р. у країні налічувалося 440 промислових і транспортних трестів.

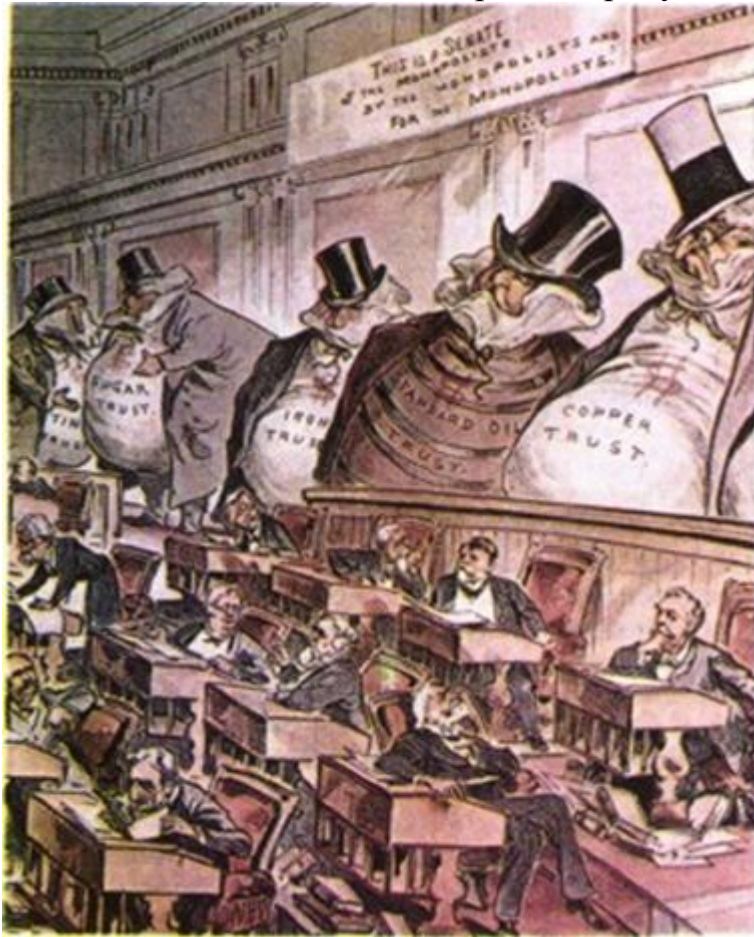

Рокфеллер

Значного розвитку набула у США боротьба проти трестів, картелів, які обмежували конкуренцію підприємців і торговців, накидаючи споживачам завищені монопольні ціни. У 1890 р. американський конгрес прийняв антитрестівський закон, що його запропонував сенатор Шерман. Кожна особа або організація, якщо вони завдадуть шкоди майну іншої особи чи організації, згідно з законом, підлягали притягненню до суду або штрафу. Закон Шермана забороняв обмеження виробництва й торгівлі, але не заважав посиленню трестів.

Поряд із трестами існувала значна кількість малих і середніх підприємств. Вільна конкуренція між ними визначала динамізм американської економіки.

В американському сільському господарстві переважали сімейні ферми. Його технічне обладнання перевищувало рівень європейських країн. За виробництвом найважливіших сільськогосподарських продуктів - зерна, м'яса, бавовни - США посідали перше місце у світі та стали головним постачальником сільськогосподарської продукції до Європи.

«Сенат монополій, обраний монополістами і служить монополіям» (Карикатура 1889.США)

2. Суспільний рух у США

В останній чверті XIX ст. у США остаточно утвердилася республіка президентського типу і двопартійна система. Прихильники політиків Півночі США склали ядро республіканської партії, а Півдня - демократичної. До початку XX ст. різниця між республіканською та демократичною партіями

практично зникла, обидві партії обстоювали, тогочасний суспільний і державний устрій США.

Карикатура на двопартійну систему США (слон – символ Республіканської партії; осел – символ Демократичної партії)

Наприкінці XIX ст. серед американських фермерів виник масовий рух, спрямований проти залізничних, промислових і торговельних монополій. Вони вимагали націоналізації залізниць, телеграфу й телефону, конфіскації надлишків землі, збільшення податків із багатіїв.

На початку XX ст. демократичні журналісти й письменники у своїх публікаціях викривали численні факти підкупу урядовців, фінансового шахрайства, експлуатації праці жінок, дітей.

Активно діяла Антиімперіалістична ліга, що налічувала майже 1 млн членів. Вона влаштовувала багатолюдні мітинги протесту проти експансіоністської імперської політики.

Боротьбу проти расизму вела заснована 1909 р. "Національна асоціація сприяння прогресові кольорового населення". Її активісти виступали у пресі, судах, захищаючи права небілого населення.

Значний вплив мав рух за прогресивні реформи, який об'єднував інтелігенцію, службовців, дрібних підприємців, торговців і робітників.

Прогресисти вимагали демократизації виборчої системи, зниження податків, установлення урядового контролю над трестами. Деякі прогресисти зажадали впровадження у США системи соціального страхування на кшталт європейської та прийняття закону про 8-годинний робочий день.

Видатним лідером прогресистів був губернатор штату Вісконсин Роберт Лафоллет, якого згодом обрали сенатором. У своєму штаті він провів демократичну податкову реформу, встановив контроль над міським транспортом і залізницями.

3. "Справедливий курс" Теодора Рузвельта

Прихильником прогресистів оголосив себе президент **Теодор Рузвельт (1858-1919)**. Доступившись до влади 1901 р., він провів низку реформ, які започаткували реформаторську діяльність ("прогресивна ера").

Теодор Рузвельт

Основна ідея Т. Рузвельта полягала в тому, що держава, всупереч доктрині лібералізму, повинна регулювати розвиток економічних і трудових відносин, а саме: взяти під контроль діяльність трестів та обмежити негативні її прояви - схильність до ліквідації конкурентів, до встановлення монопольного становища на ринку тощо. Він уважав за необхідне регулювати відносини між працею й капіталом, щоб усунути загрозу соціальних революцій.

У посланні конгресові 1902 р. Т. Рузвельт заявив про готовність уряду бути арбітром між робітниками й підприємцями, проводити "справедливий курс" у робітничому питанні.

Першим прогресистським заходом Т. Рузвельта був судовий процес 1901 р. проти залізничної компанії, яку контролював Моргай, її було звинувачено в монополії, що перешкоджала вільній торгівлі. Суд визнав компанію винною та ухвалив розділити її на дві частини.

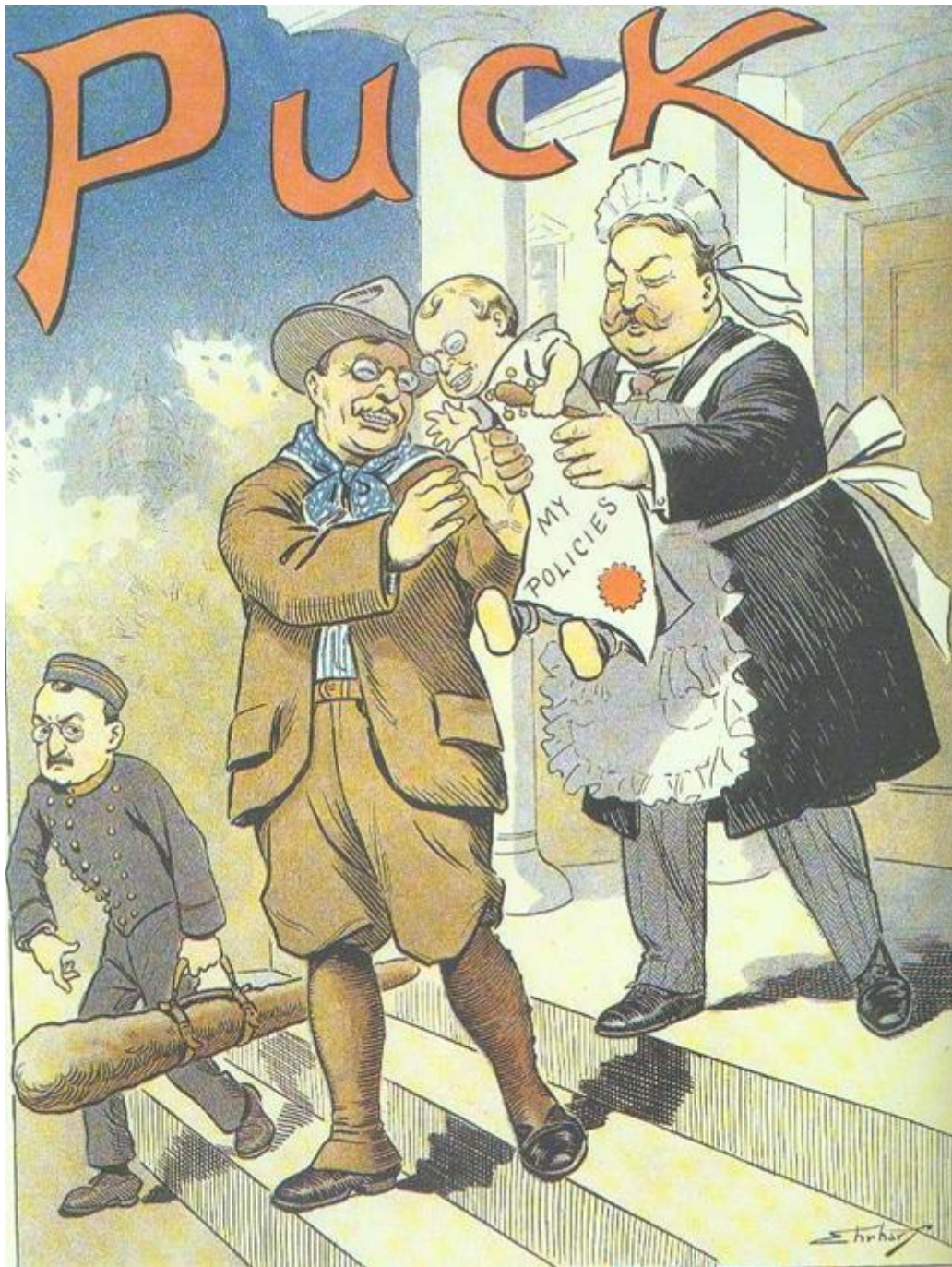
Після цього відбулося ще 25 судових процесів проти монополії, які принесли Т. Рузвельтові славу "руйнівника трестів" і навіть "революціонера".

Продовжуючи політику розширення державного втручання в економіку, Т. Рузвельт 1906 р. провів через конгрес закон, який дозволяв урядові контролювати залізничні тарифи. Одночасно було прийнято два популярних закони про державний контроль над виготовленням ліків, харчових продуктів, про контроль над умовами праці.

Відповідно до своїх обіцянок проводити "справедливий курс" щодо робітників, уряд неодноразово втручався у страйки на користь страйкарів.

Іншим напрямом діяльності уряду Т. Рузвельта, що приніс йому популярність, була охорона природи. На той час у США почали усвідомлювати, що великі природні скарби Америки не є невичерпними і що хижацьке вирубування лісів, забруднення землі й річок відходами промисловості загрожують людині великими лихом. З ініціативи Т. Рузвельта було прийнято закон, який збільшував розміри земельного фонду, що мав охоронятися, майже вп'ятеро. Мальовничі, багаті на рідкісні рослини й тварини, райони оголошувалися державними заповідниками. Спеціальні урядові комісії мали стежити за чистотою річок, проводити меліорацію землі, дбати про насадження нових лісів.

На виборах 1908 р. президентом США було обрано кандидата республіканців Вільяма Тафта. Він продовжив реформи, спрямовані на розширення державного контролю над монополіями.

Т.Рузвельт передає політику своєму наступнику В.Тафту

Уряд Тафта організував 45 судових процесів проти трестів, у тому числі проти нафтової компанії Рокфеллера та металургійного тресту Моргана. їх визнали винними в порушенні правил свободи торгівлі.

Зберігаючи недоторканим принцип приватної ініціативи, уряд Тафта розширив державний контроль над тарифами залізниць, які перебували в приватному володінні.

4. "Нова демократія" В. Вільсона

На виборах 1912 р. через розкол колишніх прихильників республіканської партії переміг кандидат демократів Вудро Вільсон, який залишався при владі

до 1920 р. Він провів низку законів ліберального характеру ("нова демократія"). Було встановлено високий прогресивний податок на прибутки і змінено порядок виборів до сенату. Якщо раніше сенатори призначалися законодавчими зібраннями штатів, то тепер вони обиралися народним голосуванням.

В.Вільсон

Важливим внутрішньополітичним заходом В. Вільсона до податку Першої світової війни було фактичне впровадження державної загальнонаціональної банківської системи. Відповідно до закону про Федеральну резервну систему, прийнятого 1913 р., поряд із приватними банками створювались і резервні, контрольовані урядом. їм передавалися головні банківські функції, зокрема випуск паперових грошей. У 1914 р. було прийнято закон про притягнення до суду осіб і власників підприємств, які застосовували нечесні методи конкуренції.

5. Матеріальне становище населення. Діяльність профспілок

У конкурентній боротьбі підприємства намагалися використати різноманітні можливості нарощування виробництва. Крім впровадження нової техніки і технологій, широко застосовувався випробуваний метод здешевлення робочої сили. Потогінна система приносила кращі прибутки, але безжалісно відбирала людське здоров'я, а нерідко й життя. Так, у 1914 р. у США трапилося 2 млн нещасних випадків.

Інтенсифікація праці та добрі прибутки дозволяли підприємцям певною мірою враховувати потреби робітників. За перше десятиліття XX ст. середня заробітна платня робітників збільшилася на 23%. Зріс просярок високооплачуваних категорій робітників, особливо в автомобільній та металургійній галузях промисловості. Середня заробітна платня американських робітників перевищувала оплату висококваліфікованих робітників Англії та Німеччини.

Величезна маса некваліфікованих робітників мала низькі заробітки і вдавалася до страйкового руху. Найбільш уперту боротьбу за свої права вели залізничники і шахтарі. Сотні тисяч робітників піднялись на загальний страйк 1 травня 1886 р. Багато з них домоглися 8-годинного робочого дня.

Загалом же становище трудящих США було таким, що ідеї соціалістичного руху тут, на відміну від європейських країн, поширення не набули. Не було створено і масової марксистської партії. Робітники віддавали перевагу профспілковому руху. У США він мав переважно економічний характер. Найбільша профспілкова організація - Американська федерація праці (АФП), очолювана С. Гомперсом, стояла на позиціях співробітництва та "ділового юніонізму". Гомперс уважав, що завдання профспілок (тред-юніонів) - не політика, не виступи проти суспільства, а ділова співпраця з підприємцями в організації виробництва та захисту економічних інтересів членів профспілки.

У 1914 р. АФП мала в своїх лавах 2 млн членів. Вона об'єднувала переважно висококваліфікованих робітників, які становили 12-14% усього робітничого класу. У 1901 р. в країні було створено соціалістичну партію. Її очолив Юджин Дебс. Під час президентських виборів 1904, 1908, 1912 рр. вона намагалася досягти влади, але марно. Авторитет її почав занепадати і зрештою вона розпалась.

6. Зовнішня політика США

У зовнішній політиці США проявлялися дві тенденції: експансіонізм та ізоляціонізм (ізоляціоністи, головню республіканці, виступали за невтручання в політику європейських держав; "доктрина Монро" 1823 р. проголошувала: "Америка для американців") Зростання економічної могутності породжувало прагнення до зовнішньої експансії.

Експансіоністи заявляли, що настав час, коли США мають утрутитися в боротьбу за панування на морі. Головним ідеологом експансіоністів став морський офіцер, історик і публіцист Мехем. Він стверджував, що морська могутність - це головний чинник, який визначає долю країни в боротьбі за життя і право на існування. На його думку, аби забезпечити США перемогу в боротьбі проти інших націй, є тільки один практичний вихід: створення сильного військово-морського флоту, будівництво нових баз, захоплення колоній, завоювання віддалених земель і утвердження панування на морі.

Мехем уважав першочерговим завданням створення баз на островах Тихого та Атлантичного океанів і спорудження Панамського каналу, який

сполучив би два океани. Першочерговим об'єктом експансії мала б стати, на думку Мехема, Латинська Америка.

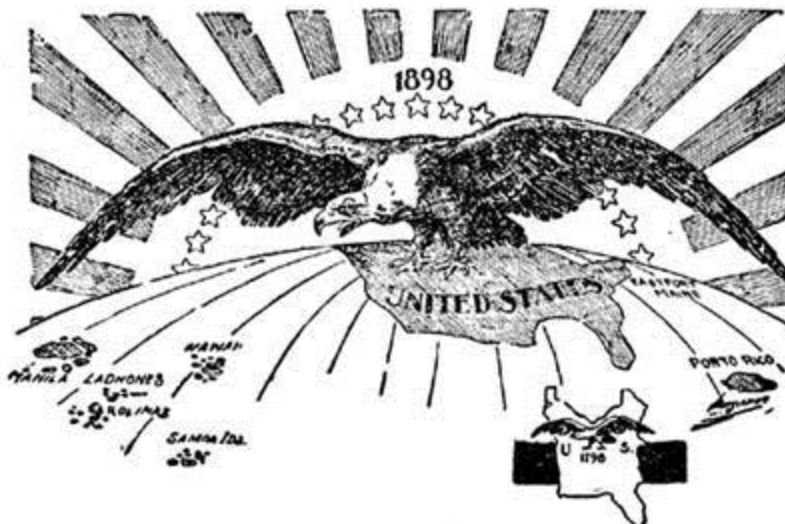
У 1898 р. США розпочали війну проти Іспанії, яка придушувала повстання на Кубі. Американський флот розгромив іспанські ескадри біля Куби та Філіппін. Іспанія змушена була піти на укладення миру.

Американські війська на Кубі радіють у зв'язку з перемогою

За мирним договором Куба оголошувалася незалежною. США здобули о. Пуерто-Рико в Карибському морі, а в Тихому океані Філіппіни, о. Гуам, згодом о. Самоа та Гаваї.

Президент Т. Рузвельт продовжив експансіоністську політику, що отримала назву "політики великого дрючка". Практичним утіленням її виявилися дії щодо Куби й Колумбії.

Ten thousand miles from tip to tip.—Philadelphia Press.

Результат іспано-американської війни

У 1902 р. США накинули Кубі поправку до конституції, що її запропонував американський сенатор Платт. Кубі заборонялось укладати договори з іншими державами без згоди США. Тим часом на острові дозволялося створювати американські бази і вводити туди війська.

У 1903 р. США запропонували Колумбії проект будівництва каналу через Панамський перешийок, але Колумбія його відхилила. Тоді США підтримали панамських сепаратистів, які під жерлами гармат американського флоту проголосили республіку Панаму. У спеціально відведеній зоні під охороною американських військ було побудовано канал завдовжки 81 км. "Політика великого дрючка" викликала невдоволення у країнах Латинської Америки.

Президент США Вільям Тафт запропонував "дипломатію долара" - замасковану політику здійснення економічної експансії. У подальшому ці дві політики США тісно перепліталися.